

Pravi način da doživite lepotu Specijalnog rezervata prirode Zasavica sigurno je onaj sa reke. Atraktivna jednočasovna vožnja brodom u dužini od 2 kilometara vodi do mesta dozvoljenog za turiste, da se ne remeti prirodni sklad.

Naš domaćin, vodič i stručni saradnik istraživač u rezervatu bio je Mihajlo Stanković. Brodom, Umbra, smo plovili duž starog korita reka Save i Drine. Po rečima, gospodina Stankovića, vremenom su obe reke napustile ovo korito i ostao je močvarni kompleks površine 1850 hektara, što danas predstavlja i površinu rezervata. Mada je reka Sava jako blizu, voda iz nje nema nikakav uticaj na vodni režim u Zasavici. Voda koja se nalazi u rezervatu je isključivo iz reke Drine, koja podzemnim putem napaja svežom vodom ovaj močvarni ekosistem. Sam vodotok, sastavljen od rečice Zasavica i potoka Bator, te kanala Jovac i Prekopac, dugačak je 33,1 kilometar, prosečne dubine 2 do 3 metra, ali samo s proleća. Mada smo svi mogli jasno videti rastinje i dno rečice, objašnjeno nam je da se ispod vode nalazi mulj dubine i do 8 metara, što govori o starosti ovog staništa.

Brod se polako kretao plovnim putem kroz deo rezervata od vizitorskog centra Valjevca ka šumarevoj ćupriji. I dok se s jedne strane vidi samo šuma, s druge strane se do u nedogled pružaju pašnjaci, a rečica na volšebno lep način spaja ili razdvaja, kako ko više voli, ove dve celine. Sa brodića se mogao osetiti svež miris bogatog rastinja koje se sa svih strana spuštalo u reku i odisalo nedodirljivim spokojem. Mihajlo Stanković je stajao na palubi i u sveščicu beležio svaki prelet ptice. Delovao je kao da je na brodu sam, s pogledom usmerenim ka daljini, kao da svakog časa očekuje da će nešto da zamreška vodu ili prhne krilima, veliko i značajno, samo je ćutao i kao da mu je smetalo svako naše pitanje. A mi, gosti rezervata, bili smo nestrpljivi da čujemo neku legendu o zmajevima, o rečnim nemanima i tome slično. Kada je brod došao do dozvoljene distance i počeo da se vraća, Mihajlo je zauzeo busiju i počeo da nas upoznaje sa ovom oazom mira i lepote, a punog života i retkosti.

-Kada su ribe u pitanju, od 23 vrste koje su do sada konstatovane, jedna se izdvaja, a to je Umbra Krameri, zaštitni znak rezervata, po kojoj je i brod dobio ime. To je riba ne veća od dvanaest santimetara. Njeni najbliži rođaci su vrste koje danas žive u Centralnoj Africi. To su tzv. dvodihalice, koje se, kad nivo vode počne da opada, ukopaju u blato i dišu atmosferski kiseonik. U Evropi je ona jedini predstavnik ove vrste, dok još dve žive u severnoj Americi.

-Do sada je zabeleženo preko 800 vrsta biljaka, od kojih se izdvaja Aldrovanda. Punih devedeset godina se u Srbiji vodila kao izumrla vrsta. Godine 2005. našao sam prve primerke ove biljke tu, u Zasavici. To je bilo jedno od najvećih iznenađenja, jer smo dokazali da vrsta nije nestala u Srbiji, i da je Zasavica jedino dokazano stanište ove biljne vrste. Aldrovanda je biljka o

kojoj se najčešće priča kao o biljki mesožderki, premda pripada retkoj grupi insektivornih biljaka, koja hvata sitne planktonske životinje i tako sebi obezbeđuje potrebnu hranu.

Vodene površine rezervata obiluju lokvanjima. Lokvanji sa žutim cvetovima uvek se otvaraju pre belih, jer belom treba toplija voda. Žuti lokvanj podnosi nešto hladniju i dublju vodu.

- Zasavica je značajno stanište za 27 vrsta vodozemaca i gmizavaca, od kojih su tri vezane samo za područje balkanskog poluostrva i nigde ih više nema. Podunavski mrmoljak živi na vrlo uskom geografskom prostoru. Zasavica je južna granica, a Južna Mađarska je severna granica rasprostranjenja.

-Kada su ptice u pitanju do sada je zabeleženo 190 vrsta ptica. Videli ste sive čaplje, bilo je par izletanja purpurnih čaplji i ove manje, tamnije sive – gakove, takođe iz porodice čaplji, nastavio je Mihajlo Stanković upućivanje u čari ovog biodiverziteta. -Međutim, kada su čaplje u pitanju, dve se izdvajaju. Prva je roza čaplja kašikara koja se u Zasavici pojavila 2007. godine i to dva primerka. Više od 200 godina, koliko se posmatraju ptice u Srbiji, ovo je nezabeleženo. A radilo se o sledećem: to je naša obična čaplja kašikara, ali je zimu provela u Africi i hranila se sa istim onim račićima kojima se hrane i flamingosi. Rezultat takve ishrane bilo je crveno obojeno perje. Ta pojava u nauci se naziva eritrizam. Do sada je u svetu je zabeleženo 8 slučajeva eritrizma, od toga 2 na Zasavici. I šta se desilo sa njima? Pošto su se vratile ovde i promenile ishranu, vratila im se boja posle mesec dana i opet su postale bele, jer više nije bilo račića.

Pre dve godine ovde se pojavila prava tropska ptica – afrička čaplja govedarka, pod veoma jakim tropskim talasom u Srbiji. Ona se zadržala u Zasavici sve vreme dok su trajale velike vrućine, ali kada je temperatura pala ispod 30°C vratila se u Afriku. Dok je bila ovde njoj nije smetalo što tu nije bilo ni slonova ni gnuova, jer su imale zamenu, domaće krave. Za tih 20 dana, koliko je bila ovde, kupila je insekte sa krava, koje su imale prvorazredan tretman čišćenja kože od parazita i svega ostalog.

Od ukupno 190 vrsta ptica, 16 su grabljivice, od kojih su tri vrste orlova. Od grabljivica su najraprostranjeniji sivi gak, purpurna čaplja, a povremeno se pojavljuju eja i mišar.

Najveći i najčešći je orao belorepan, čiji raspon krila premašuje 2,5 metra. U Srbiji su izmereni primerci belorepana sa rasponom krila od 2,60 – 2,70 metara, što skoro dostiže dimenzije beloglavog supa, koji ima raspon krila od 3 metra. On se ne gnezdi na Zasavici, ali je koristi kao hranidbeni prostor. Još jedna ptica je vredna da se spomene, zbog gnezda. To je ritska senica. Kompletno gnezdo gradi mužjak, dok ženka čeka negde u blizini. Kada mužjak završi sa gradnjom, i ako se samo iz njoj znanog razloga ne sviđi gnezdo, ona kljunom pregrize nit kojom se gnezdo kviri, i on kreće sve iz početka. Poslednjih nekoliko godina primećeno je da mužjaci u startu izgrade nekoliko gnezda od kojih ženka bira najudobnije.

Mala ptica koja stoji na vrhu trske ili rogoza i uporno se glasno oglašava, je mužjak velikog trstenjaka. On svojom „pesmom“ daje do znanja da je tih nekoliko kvadratnih metara zauzeo kao svoju teritoriju. Tu ne trpi nikog živog i na taj način je sposoban da otera i nekoliko puta krupniju pticu od sebe. Patka njorka i crna patka se ovde gnezde. Imamo ukupno 25 parova.

-Od preko 60 vrsta sisara posebno vredno spomena su vidra i dabar. Vidra je na Zasavici retka vrsta. Ali ponos Zasavice predstavlja vraćanje nestale vreste, evropskog dabra na ove prostore. Nestala krajem XIX veka, 2004. godine na Zasavicu je dodneto 35 primeraka, a sada je procena populacije između 80 i 100. Svi su čipovani i na taj način se prate radiometrijski signali sa „zakačenih“ čipova. Već imamo četiri porodice dabrova koje su otišle sa Zasavice. Jedna je na Savi kod Martinovaca, a druga je u kanalu kod mačvaskog sela Glušac. Treća je stigla u reku Jadar kod Lešnice, a četvrta je ušla u Savu i 120 kilometara uzvodno, stigla do Brčkog. To znači da se i druga faza projekta polako realizuje, da će Zasavica biti centar iz kojeg će se

njihovo stanište širiti na jug, sever, istog i zapad. Inače, dabar je najkrupniji glodar severne hemisfere. Od vrha njuške do kraja repa njegova dužina iznosi 1 metar, od čega mu 30 cm otpada na rep. Dabar je noćna životinja i ne može se videti preko dana. Aktivan je od 10 sati uveče do 4 sata ujutro. Mladi dabrovi ostaju sa svojim roditeljima prve tri godine. Posle toga odlaze iz roditeljskog doma, a kada odu, njima nema povratka. Kada je mali, bebu dabra roditelji maze i paze, ali kada postane polno zrela jedinka, on odlazi i ako se kojim slučajem vrati na roditeljsku teritoriju, oba roditelja ga tretiraju kao uljeza i u preko 90 odsto slučajeva se završi fatalno po jedinku. To je u prirodi jednostavno uređeno, jer ako bi došlo do sparivanja jedinki iz istog legla, jedan broj generacija bi bio ugrožen pojavom genetskih mutacija i sterilitetom. Dabar je biljojed. Ulaz u njegovu „hacijendu“ se nalazi ispod vode. Humka je sačinjena od nabacanih grana oplepljnih blatom i rastinjem. Dabrove znamo kao velike graditelje. I ovde, 18 kilometara uzvodno, u delu gde je zabranjeno za posetioce, dabrovi su napravili 8 brana, od kojih je najduža 50 metara u koju je ugrađeno bezmalo 30 kubika drveta. Branu pravi samo tamo gde je veliko osciliranje vode i gde voda pada ispod jednog metra dubine.

Inače, Zasavica je uzeta kao pilot projekat za reintrodukciju i ne samo zbog prirodnih karakteristika već i istorijskih. Tragajući za istorijskim podacima pronađen je zapis iz 1778. godine kada je Fridrih Vilhelm fon Taube, vladin savetnik carske krune – carice Marije Terezije, putešestvenik i plodan pisac, pohodivši područja Slavonije i Srema zapisao u svom „Dnevniku“ : „Prešao sam Savu na tursku stranu Mitrovice. Jednu milju od grada video sam jednu porodicu dabrova.“ Istorijski podatak koji je poslužio kao dodatna verifikacija za obavljenje reintrodukcije, tj vraćanje nestale vrste baš ovde. Poslednji primerici dabra iz Srbije su nestali negde oko 1900. godine na najnepopularniji način. Naime, tada je odstreljen poslednji dabar. Ako pogledamo dalje unazad, u rimskom periodu nailazimo na mnogo podataka o prisutnosti dabra. U vreme Rimljana je dobar deo Vojvodine bio pod močvarama i baruštinama, tako da je u nekim sondama prilikom arheoloških istraživanja bilo čak i do 70 odsto osteološkog materijala tj. materijala kostiju, koji su ukazivali na prisustvo dabra. To samo govori o tome koliko je bio prisutan i rasprostranjen. Dabar je lovljen ne samo radi krzna već i radi mesa, ali i radi kastorijalne žlezde. Sekret kastorijalne žlezde u XVIII i u prvoj polovini XIX veka, služio je kao fiksir za parfeme, dok hemija na drugi način to nije rešila. Tako da su stradale kako male tako i odrasle jedinke.

-U vodi Zasavici žive dva organizma koje vezujemo za more i okeane. Malo ko zna da sunđer žive u slatkim vodama jezera i reka, a to su tzv. slatkovodni sunđeri. U Srbiji su prisutne tri vrste, a na Zasavici samo jedna (*Spongilla lacustris*). Sunđeri su odličan pokazatelj kvaliteta vode. Hrane se filtrirajući vodu i osetljivi su na hemijsko zagađenje. Najmanje prisustvo štetnih čestica utiče da prvo stradaju njihove kolonije. Ono što još manje očekujemo da vidimo u ovakvoj sredini je meduza. Jedini predstavnik koji živi u Evropi *Cnidaria - Hydra viridis* pronađena je i ovde. To je mala životinjica, ne veća od santimetra, santimetra i po. Javlja se u letnjem periodu, ali je bezopasna za čoveka, ne može da nam naudi, da nas opeče.

-Kada je ekstremno nizak nivo vode, pri obali se skupljaju zelene končaste alge. To je manje opasno nego da se pojavi ona tanka siva skrama koja ukazuje na to da se radi o modrozelenim algama, koja je u preko 80 odsto slučajeva krivac za pomor ribe. Sama alga nije opasna, ali je produkt njenog metabolizma, to što ubija ribe. To su veoma jaki otrovi, cijanidi i kada dođe do takvog pomora ribe, nezgodno je što ljudi kupuju i konzumiraju tako otrovanu ribu, jer koliko god da je kuvamo i pečemo otrovi ostaju.

-Mužjak patke gluvare, šaren je sa jasnim i upadljivim bojama. Tako je to u ptičjem svetu. Uvek

je mužjak jače obojenog perja, dok ženka mora više da liči na svoju okolinu kako je ne bi primetile grabljivice. Jer kada bi ona, tako upadljiva ležala na jajima vrlo lako bi je primetila bilo koja grabljivica i lako bi postala potencijalna meta, i ona i gnezdo.

I na kraju puta, kada smo pristali uz mol kod Vizitorkog centra dobili smo još par informacija. Da u prirodi nema ni nagrada ni kazni i da postoje samo posledice, pokazuju sledeće brojke. U Srbiji postoji 215 vrsta biljaka i 429 vrsta životinja, koje su kao prirodne retkosti stavljene pod najstroži stepen zaštite države. Među ugroženim životinjama je 273 vrsta ptica i 66 vrsti sisara, 41 vrsta beskičmenjaka, 34 vrste insekata i 15 vrsti riba, pojedine vrste pelikana, roda, beloglavi sup, rečni rak, bubamara, žabe, belouške, šarke. Zaštićene biljke su Pančićeva omorika, molika, beli i žuti lokvanj, banatski i kosovski božur, đerdapska i šarplaninska lala, idirost i brojne vrste orhideja. U SRP Zasavica, dom je pronašlo nekolicina ugroženih što biljaka, što životinja, Zasavičani su uložili mnogo vremena, truda i znanja da pomognu prirodi, da stvore uslove da se ona oporavi.

Oprostili smo se od našeg vodiča. Rekao nam je mnogo, ali da je bilo vremena, mogao je da priča još dugo o reci, životinjama i biljkama. A kako i ne bi kada radi s ljubavlju i punim srcem. I na kraju smo shvatili da ne možemo optuživati prirodu. Ona je svoje učinila. Sada je red na nas.

[Više slika pogledajte o v d e](#)